

จากเมืองแห่งมลพิษ สู่การสร้างเมืองแห่งสิ่งแวดล้อมมินามาตะ

อดีตนายกเทศมนตรีเมืองมินามาตะ มาซาฮิโกะ โยชิอิ

มินามาตะ โรคร้ายแรงที่ไม่มีโรคใดในโลกเทียบเคียง

เดือนพฤษภาคม ค.ศ.1956 โรคมินามาตะได้รับการประกาศสู่สาธารณชน น้ำเสียปนเปื้อนสารปรอทจากบริษัทชิสโซะปะปนลงในน้ำทะเล บริษัทนี้ผลิตสารเคมีและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วของประเทศญี่ปุ่น ห่วงโซ่อาหารทำให้สารปรอทที่มีความเข้มข้นสูงขึ้น ผู้คนจำนวนมากที่บริโภคอาหารทะเลกลายเป็นเหยื่อของปัญหาร้ายแรงด้านสุขภาพ เกิดอาการทางประสาทรุนแรงจนถึงเสียชีวิต ทารกในท้องแม่ที่บริโภคอาหารทะเลก็ได้รับผลกระทบจากสารปรอทผ่านสายรก ทำให้เกิดมาพร้อมกับความพิการอย่างรุนแรง เกิดเป็นโศกนาฏกรรมจากมลพิษครั้งยิ่งใหญ่ครั้งแรกของโลก

ความเสียหายในครั้งนีกลายเป็นทะเลเพลิงที่ไม่มีทางฟื้นคืน ส่งผลกระทบต่อประชากร 2 แสนคนตามชายฝั่งทะเลรอบเมืองมินามาตะ นอกจากผลกระทบอย่างใหญ่หลวงด้านสุขภาพ โรคมินามาตะยังได้ทำลายความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านจิตใจ

เหตุแห่งความสับสนในสังคมท้องถิ่น

เมืองมินามาตะพัฒนาเป็นเมืองอุตสาหกรรมมาพร้อมกับบริษัทชิสโซะ ซึ่งเข้ามาตั้งบริษัทเมื่อประมาณ 100 ปีก่อน รายได้ของเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนต้องพึ่งพิงบริษัทอย่างใหญ่หลวง ถือเป็นเพื่อนร่วมชะตากรรมเดียวกัน การเกิดโรคมินามาตะเป็นการทำลายชะตากรรมร่วมกันนั้น ประชากรเกือบ 60 %ของเมืองใช้ชีวิตพึ่งพิงบริษัททั้งทางตรงและทางอ้อม จึงเกิดความพยายามที่จะปกป้องไม่ให้บริษัทชิสโซะล้มละลายหรือหยุดดำเนินงาน ผู้ได้รับผลกระทบด้านสุขภาพมีการร้องเรียนขอเงินชดเชย ประชาชนที่ต้องการให้บริษัทชิสโซะคงอยู่ต่อไปโจมตีผู้ปวยว่าเป็น [ผู้ปวยปลอม] เรียกคนเสียชีวิตว่า [คนตายเพื่อเงิน] จากจุดยืนดังกล่าวที่แตกต่างกันทำให้เกิดการเผชิญหน้าหลายครั้ง มีการแบ่งแยก ผักฝ้าย รังเกียจซึ่งกันและกันจนเมืองมินามาตะกลายเป็นศูนย์กลางแห่งการว่าร้ายป้ายสี อาจกล่าวได้ว่านี่เป็นโศกนาฏกรรมที่บริษัทผู้กระทำกับประชาชนผู้ได้รับผลกระทบอาศัยอยู่ร่วมกันในท้องถิ่นเล็กๆแห่งนี้

การช่วยเหลือผู้ปวย

การช่วยเหลือผู้ปวยที่อาการหนักอย่างเห็นได้ชัด ทำผ่านการฟ้องร้องและการตกลงระหว่างผู้เสียหายกับบริษัทชิสโซะผู้ก่อความเสียหาย โดยตกลงจ่ายค่าชดเชยให้ แต่สำหรับผู้ปวยอาการไม่หนักและผู้เสียหายที่หวาดกลัวการแสดงความรังเกียจจากประชาชนอื่นๆจนถึงเลที่จะขอรับความช่วยเหลือ แม้ความเสียหายดังกล่าวจะเกิดขึ้นมากกว่า 50 ปีแล้ว ก็ยังไม่มีแว้วว่าการตกลงเรื่องการช่วยเหลือจะเสร็จสิ้นลงเมื่อใด มีการฟ้องร้องจากผู้ปวยเกิดขึ้นมากมาย การเจรจากับผู้ปวยที่ต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐยังคงสับสนและมีปัญหายุ่งยากล่าช้า

ในช่วงทศวรรษ 1950 ที่เกิดโรคนิมามาตะขึ้น เป็นช่วงเวลาที่ถูกเริ่มเข้าสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว รัฐบาลวิตกว่าหากสิ่งปิดกิจการของบริษัทชิสโตะซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ อาจเป็นปัจจัยถ่วงการพัฒนาให้ช้าลง ในช่วงแรกที่เกิดโรคนิมามาตะรัฐบาลจึงปกป้องกิจการของบริษัทชิสโตะ โดยไม่ดำเนินการจัดการภัยอันตรายที่เกิดขึ้น เช่น ประกาศห้ามจับปลา หรือประกาศห้ามปล่อยน้ำทิ้ง ยังผลให้ความเสียหายยิ่งเพิ่มมากขึ้น การให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยจึงลำบากและล่าช้าจนถึงปัจจุบัน การแก้ปัญหาตามระบบอย่างมีเหตุมีผลก็ยิ่งยากที่จะจัดการให้สำเร็จลงได้

อาจกล่าวได้ว่าโศกนาฏกรรมครั้งนี้ เกิดจากนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากกว่าชีวิตของประชาชน

การช่วยเหลือผู้ป่วยกับการฟื้นฟูท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

สาเหตุหนึ่งว่าการช่วยเหลือผู้ป่วยไม่คืบหน้า คือแรงกดดันด้านจิตใจที่ประชาชนจำนวนมากในท้องถิ่นเป็นผู้กระทำต่อผู้ป่วย ผู้เสียหายที่เกรงว่าจะถูกรังเกียจจากสังคมท้องถิ่น ดังเลที่จะยื่นขอรับค่าชดเชยของโรคนิมามาตะ ความคับแค้นด้านความเจ็บป่วย ความกดดันด้านจิตใจ ปัญหาความยากจน และความอึดอัดจากการถูกโดดเดี่ยวยังคงมีต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

พวกเขาคงคิดว่า การช่วยเหลือผู้ป่วยโรคนิมามาตะกับการฟื้นฟูท้องถิ่นควรดำเนินควบคู่ไปพร้อมกัน

ตั้งแต่เกิดโรคนิมามาตะ ประชาชนไม่เพียงแต่ไม่สนใจทักทายกัน แต่ยังมี การนินทาว่าร้าย กลายเป็นสังคมแตกแยก ประชาชนพากันเสียใจที่เกิดที่นิมามาตะและอยากหนีออกจากชุมชน สภาพดังกล่าวเกิดขึ้นต่อเนื่องมาถึง 40 ปี

เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 เจ้าหน้าที่สำนักงานเมืองนิมามาตะและประชาชนคนรุ่นใหม่เกิดความคิดว่า ความไม่พอใจในท้องถิ่นจะทำให้เมืองนิมามาตะล่มสลาย จึงเกิดกิจกรรมทบทวนอดีตเพื่อหาความรู้ และทำลายเมืองนิมามาตะที่ตกอยู่ในความมืดมน สร้างเมืองนิมามาตะในรูปแบบใหม่ขึ้น

ก้าวแรกของการเคลื่อนไหว นายกเทศมนตรีเมืองนิมามาตะได้ออกมาขอโทษต่อผู้ป่วย

ผู้ป่วยโรคนิมามาตะคัดค้านท่าทีขององค์กรปกครองเมืองนิมามาตะอย่างรุนแรง เนื่องจากสำนักงานเมืองนิมามาตะแสดงท่าทียืนอยู่ข้างบริษัทชิสโตะ ประชาชนจึงไม่ไว้วางใจและมีท่าทีคัดค้าน การเผชิญหน้ากันนี้กลายเป็นอุปสรรคใหญ่ในการช่วยเหลือผู้ป่วยและฟื้นฟูพื้นที่ความเป็นเมืองขึ้นมาใหม่

เพื่อเป็นการสลายการเผชิญหน้าและทำให้มีการพูดคุยอย่างจริงจังเกิดขึ้น นายกเทศมนตรีจึงออกมาขอโทษในการที่ฝ่ายปกครองและประชาชน แสดงความรังเกียจและแบ่งแยกผู้ป่วยมาโดยตลอด ตั้งแต่นี้ต่อไปผู้ป่วยและประชาชนทุกคนจะช่วยเหลือกัน เพื่อให้การช่วยเหลือผู้ป่วยเกิดขึ้นได้จริงอย่างรวดเร็ว

นอกจากนั้น ยังมีการริเริ่มกิจกรรมสานสัมพันธ์เพื่อสร้างสังคมที่ดูแลกันด้านจิตใจขึ้นใหม่อีกครั้ง เป็นการปฏิรูปความรู้สึกนึกคิดของประชาชน

การสานสัมพันธ์ขึ้นใหม่

ประชาชนกับบริษัทซิสโอสเฝ้าผู้ก่อความเสียหายเป็นผู้ร่วมชะตากรรมซึ่งกันและกัน เมื่อมีการพบโรคมีนามาตะในเบื้องต้นโดยที่ยังไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด มีข้อมูลผิดพลาดกระจายออกไปในวงกว้าง ว่าเป็นโรคติดต่อ เป็นโรคประหลาดของเมืองมินามาตะ ทำให้เกิดความเสียหายจากการนิทว่าร้ายขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้วทำให้เกิดความคิดผิดๆที่ว่า หากเข้าใกล้ผู้ป่วยหรือเข้าใกล้ประชาชนชาวมินามาตะจะติดโรคมีนามาตะนี้ ไม่เพียงแต่ผู้ป่วย ประชาชนทั่วไปของมินามาตะก็ถูกรังเกียจ ไม่สามารถแต่งงานหรือเข้าทำงานได้ ทำให้ไม่มีใครกล้าพูดว่าเป็นคนเมืองมินามาตะ ท้องถิ่นมินามาตะจึงถูกโดดเดี่ยวโดยสิ้นเชิง

กิจกรรมการสานสัมพันธ์ขึ้นใหม่ ริเริ่มขึ้นเพื่อทำลายความเข้าใจผิดๆ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้โรคมีนามาตะอย่างถูกต้อง

กิจกรรมนี้ได้ชักชวนผู้ป่วยและประชาชนที่มีแนวความคิดแตกต่างกันไปตามจุดยืนของแต่ละคน โดยให้ประชาชนพยายามทำความเข้าใจความคิดที่แตกต่าง แม้จะเป็นความคิดที่ตรงข้ามกันก็ควรรับฟัง พูดคุยกันด้วยความอ่อนน้อม สร้างแนวทางใหม่ร่วมกัน เป็นประชาชนที่จะร่วมฟื้นฟูเมืองขึ้นใหม่

เพื่อให้เกิดผลดังกล่าว จึงมีการสร้างโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ มีการฟังบรรยายและทำงานร่วมกัน มีพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามาพบปะพูดคุย สำนักงานเมืองมินามาตะพยายามช่วยเหลือจนสุดความสามารถ ให้ประชาชนกลับเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆของเมืองโดยการริเริ่มของประชาชนเอง

การสร้างเมืองต้นแบบด้านสิ่งแวดล้อม

ในอดีตมีการตั้งเป้าหมายว่า เมืองมินามาตะจะเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม แต่เป้าหมายนั้นได้ถูกทำลายลงจากการเกิดขึ้นของโรคมีนามาตะซึ่งเป็นภัยที่ขยายออกไปในวงกว้าง

โรคมีนามาตะได้ทำลายห่วงโซ่ชีวิตในทะเล เป็นความเสียหายที่ทำลายสิ่งแวดล้อมลงไปในพื้นที่ จึงเกิดการตั้งเป้าหมายใหม่ของเมืองมินามาตะให้เป็นเมืองต้นแบบด้านสิ่งแวดล้อม

ประชาชนชาวมินามาตะได้ตั้งใจร่วมกันว่า จะนำเอาประสบการณ์โรคมีนามาตะและความยากลำบากที่ได้ก้าวผ่านมา บอกเล่าสู่ทั่วโลก และเป็นระฆังที่คอยเตือนไม่ให้เกิดโศกนาฏกรรมเช่นนี้ซ้ำสองขึ้นอีก ประชาชนจะให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมโลก สร้างอุตสาหกรรมและความเป็นอยู่ของประชาชนที่สามารถอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้

การพัฒนาชุมชนต้องนำเอาเอกลักษณ์ของชุมชนออกมาใช้ โรคมีนามาตะได้ทรมานประชาชนมาอย่างถึงที่สุด แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า มินามาตะเป็นเอกลักษณ์หนึ่งที่โลกรู้จักดี การสร้างเมืองมินามาตะให้

เป็นเมืองสิ่งแวดล้อมจะต้องให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ด้านลบที่รุนแรงนี้ แล้วพลิกภาพลักษณ์ด้านลบให้กลายเป็นด้านบวก

เนื้อหาของกิจกรรมสามารถดูได้จากเอกสารประกอบ “ กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนมีส่วนร่วมของเมืองมินามาตะ “ โดยสรุปได้ดังนี้

1. ทุกครัวเรือนจะแยกขยะออกเป็น 22 ชนิด เพื่อนำทรัพยากรมาใช้ใหม่
2. เครื่องขายสตรีเพื่อการลดขยะ มีกิจกรรมไม่นำของที่จะเป็นขยะเข้ามาในครัวเรือน
3. ISO 14001 เมืองมินามาตะได้รับการรับรองมาตรฐานนี้เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1999 นับเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอันดับที่ 6 ของประเทศ เมืองมินามาตะยังได้รณรงค์มาตรฐาน ISO พิเศษของเมืองให้ประชาชนได้ปฏิบัติ เช่น มาตรฐาน ISO สำหรับครัวเรือน สำหรับโรงเรียน โรงแรม เป็นต้น มาตรฐานสำหรับโรงเรียนได้แพร่หลายออกไปทั่วประเทศ
4. มีการทำข้อตกลงสิ่งแวดล้อมระดับเขต เพื่อให้ประชาชนในแต่ละเขตดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมภายในเขตของตัวเอง
5. ให้การรับรองร้านค้าที่เอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อมเป็นร้านค้า ECO SHOP
6. ให้การรับรองบุคคลที่สรรค์สร้างผลงานที่เชื่อมสิ่งแวดล้อม เป็นบุคคลแห่งสิ่งแวดล้อม
7. จัดตั้งรางวัลสิ่งแวดล้อมมินามาตะ โดยมอบรางวัลให้กับผลงานวิจัยทั้งในประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การสร้างสิ่งแวดล้อม
8. ริเริ่มการสัมมนาระยะสั้น เรียกว่า มหาวิทยาลัยสิ่งแวดล้อมมินามาตะ
9. ริเริ่มกิจการเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็เสริมสร้างท้องถิ่นให้เข้มแข็งด้วย เรียกว่า พิพิธภัณฑท์ทั้งหมดบ้าน
10. มีกิจการรีไซเคิลเครื่องใช้ไฟฟ้า พลาสติกใช้แล้ว น้ำมันเครื่องจักรใช้แล้ว การนำขวดแก้วมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิล นำปัสสาวะและอุจจาระมารีไซเคิล กิจการเหล่านี้ได้เข้ามาอยู่ใน ECO TOWN ที่รัฐบาลให้การยอมรับ

กิจกรรมทั้งหลายเหล่านี้ที่เมืองมินามาตะจัดทำเป็นแผนงานด้านสิ่งแวดล้อม มีทั้งหมด 128 หัวข้อเป็นอันดับ 1 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ

เมืองมินามาตะเปลี่ยนโฉมจากเมืองแห่งมลพิษเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันมีนักเรียนระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายจากทั่วประเทศมาท่องเที่ยวดูงานเป็นจำนวนมาก ในหลายมหาวิทยาลัยมีการตั้งหัวข้อวิจัยเรื่องการสร้างเมืองแห่งสิ่งแวดล้อมมินามาตะ โดยนักศึกษาที่ทำวิจัยได้เข้ามาพักอยู่ในท้องถิ่น

เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ ต่างมาเรียนประสบการณ์จากเมืองมินามาตะ เพื่อนำไปปรับใช้สร้างท้องถิ่นของตนเอง โดยยึดเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

ยังมีผู้เข้าอบรมโครงการ JICA จากทั่วทุกมุมโลกเข้ามาทำการวิจัย เรื่องโรคมินามาตะและการสร้างเมืองด้านสิ่งแวดล้อม

มีการสร้างต้นแบบเล็กๆเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในวิธีการสร้างสังคม ที่สามารถนำทรัพยากรมาหมุนใช้ เป็นสังคมที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อม โดยการจัดดูงานโรงงานรีไซเคิล การเรียนรู้เรื่องมลพิษ การเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน

ในการประกวดเมืองแห่งสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการประกวดระหว่างองค์กรส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ ญี่ปุ่น เมืองมินามาตะได้รับการพิจารณาเป็นอันดับ 1 ในปี 2005 และ 2006

การประชุมสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นซึ่งมีผู้นำองค์กรส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศเข้าร่วม ในสมุดปกขาวปี 2007 เมืองมินามาตะ มาเป็นอันดับ 1 ในแทบทุกตัวชี้วัดเกี่ยวกับกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เมืองมินามาตะตั้งเป้าไว้ว่าจะพยายามลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ให้ได้เป็นอันดับ 1 ในการประกวดการลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ทั่วประเทศ

อนาคตของมินามาตะ

เพื่อให้ประเทศญี่ปุ่นอยู่รอดท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ประเทศจึงต้องให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจในภาพใหญ่และพยายามเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ยังผลให้ช่องว่างด้านเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นกว้างยิ่งขึ้น ปัญหาชนบทประชากรเบาบางมีมากขึ้นทุกขณะ เมืองมินามาตะก็เช่นเดียวกัน ไม่สามารถหวังได้ว่าเมืองจะเข้มแข็งขึ้นด้วยการมีประชากรเพิ่มมากขึ้น

ในสภาพเช่นนี้ เป้าหมายของเมืองมินามาตะคือ เป็นเมืองที่ประชาชนพึงพอใจทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เป็นชนบทที่น่าอยู่และอยู่ได้อย่างมีความสุข

ปัจจุบันสังคมโลกมีการแข่งขันด้านผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) อย่างมาก ทำให้เกิดการแย่งทรัพยากรอย่างรุนแรง สิ่งที่เกิดขึ้นคือมีความขัดแย้งระหว่างประเทศเพื่อแย่งทรัพยากร ทรัพยากรไม่พอใช้ เกิดปัญหาโลกร้อน มีการแพร่กระจายของสารพิษ ซึ่งจะนำไปสู่โลกที่มนุษย์ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้

เมืองมินามาตะไม่ต้องการเป็นหนึ่งในตัวแสดงของฉากเหล่านี้

GDP เป็นตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจและความมั่งคั่งด้านวัตถุ แน่แน่นอนว่าความมั่งคั่งร่ำรวยด้านวัตถุเป็นสิ่งจำเป็น แต่ประชาชนชาวมินามาตะจะช่วยกันพัฒนาเมืองโดยมุ่งไปสู่สิ่งที่ GDP ไม่สามารถวัดได้ เช่น ความรู้มรยทางจิตใจ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่งดงามและมีอยู่มากมาย ความเป็นอยู่ที่ปลอดภัยและสามารถวางใจได้ วัฒนธรรมที่สูงค่า เป็นต้น

ข้าพเจ้าคิดว่า เมืองมินามาตะมีหน้าที่แสดงตัวอย่างประสบการณ์จากมลพิษสำหรับศตวรรษที่ 22